

AZ EGYETEMI HALLGATÓ ADY ENDRE ÉS AZ EGYETEMI HALLGATÓK

Ady Endre 1896 szeptemberében lett a debreceni jogakadémia első éves hallgatója. Ady Debrecenbe nem a jogtudomány iránti szomjjal ment, hiszen érdeklődése másfelé vitte volna, atyja kívánságának tett eleget, amikor a jogakadémiára iratkozott be.

Adynak már mint zilahi középiskolás diáknak is voltak irodalmi sikerei, már akkor részt vett újságszerkesztésben.¹ A zilahi gimnázium irodalmi önképzőkörének élestoplú kritikusa politikai felfogásának, fejlődő demokratikus gondolkodásának már akkor kifejezést adott.

A jogakadémián is megmaradt az a tulajdonsága: elsősorban az irodalom érdekelte s mellette a főiskolára került ifjúság maga: felfogásával, megnyilatkozásaival, egész életével.

A debreceni jogakadémiának, a hozzá tartozó reformatus kollégiumnak levegője csak táplálta ezt az érdeklődését. Az akadémiák, főiskolák ifjúsága régi időkől fogva szervezett, önképzőkörök, diákszervezetek voltak. Ilyen volt a debreceni jogakadémia Magyar Irodalmi Önképző Társulata és a Debreceni Főiskolai Lapok c. folyóirat.

Ady — akinek némi újságírói múltja is akadt már — Debrecenben rövidesen az Egyetemi Lapoknak, majd a helyi lapoknak — Debreczeni Hírlapnak, Ellenőrnek, Debreczennek, Debreceni Reggeli Újságnak² cikkírója, illetve munkatársa lett s elsősorban nem verseket, hanem prózai, politikai tárgyú cikkeket írt.

Cikkeiben sokat foglalkozott a diákélettel s általában a társadalmi, politikai kérdésekkel. A főiskolai ifjúság problémáival foglalkozva, ezeket a kérdéseket boncolgatja: milyennek kellene lennie az ifjúságnak? Mi a feladata azon túl, vagy amellelt, hogy tanulnia kell? Elég-e az, ha csak tanulmányaival foglalkozik, vagy helyes-e az, ha emellett politikai, társadalmi szereplésekre is szakít időt? Helyes-e, ha csak politikál, társadalmi életet él az ifjúság?

Ezeket a kérdéseket első perctől nem csak a debreceni főiskolai ifjúsághoz tette fel, hanem az ország összes főiskolái, egyetemei diákságának. Első éves jogász volt, amikor összeült az első országos diákkongresszus, s aztán minden évben rendezett az ifjúság ilyen kongresszust. Ady ezeknek előkészítését, lefolyását élénk figyelemmel kísérte, bírálta. De elsősorban a budapesti, az ország vezetésére hivatott egyetemi ifjúság szereplését vette bonckés alá.

Ady Endre ekkor írt cikkeinek igazi értelmét akkor foghatjuk fel, ha egy kicsit közelebbről ismerjük meg a századforduló egyetemi diákságának életét, szervezeteit.

A századforduló éveiben a budapesti tudományegyetem és műegyetem diáklétszáma meghaladta a hat-hétezret. Mellettük az egyetlen vidéki egyetemnek, a kolozsvárinak mintegy másfél ezer hallgatója volt, s a vidéki jogakadémiáknak, teológiai, bányászati főiskoláknak is volt együtt több mint ezer hallgatója, vagyis az ország egyetemi és főiskolai ifjúságának összlétszáma nyolc-tízezer körül mozgott. A budapesti egyetemi ifjúság helyzeténél és létszámánál fogva is valóban hivatott lett volna a vezetésre.

A főváros egyetemi ifjúságának szervezete, az *Egyetemi Kör* ekkor már negyedszázados múltra tekintett vissza. A budapesti egyetemek — elsősorban az idősebb, a tudományegyetem ifjúsága a vezérszerepet nemcsak azért követelte a maga számára, mert régi egyesülete hosszú múltra tekinthetett vissza,³ hanem múltjának haladó hagyományaira hivatkozott.

Valóban, a budapesti egyetem ifjúsága eladdig sokszor hallatta már szavát az ország politikai, társadalmi életének válságos, forrongó időszakáiban.

A felvilágosodás, a reformkor, 1848—49-es szabadságharcunk, és az utána következő évtizedek forradalmi időszakában a budapesti egyetem ifjúsága tettekkel írta be nevét a történelembe. Ezekben az időkben az egyetemen — miként akkor a társadalmi életben is — a

¹ Lásd Bóka László: Ady élete és művei I. 34—49. l.

² L. Bóka i. m. 89, 91—93. l.

³ A budapesti Egyetemi Kör 1871-ben alakult, a Kolozsvári Egyetemi Kör 1874-ben, de egyes vidéki akadémiáknak ennél sokkal idősebb szervezetei is voltak. Így pl. a debreceni ifjúsági egyesület 1857-ben alakult, a sárospataki szintén régi, 1869-ben létesült...

középnemesi, kismemesi, illetve később a közép- és kisbirtokos családok fiai, a vagyontalanabb lett birtokosságból származó értelmiségi ifjak valóban a haladás fákllyavívői voltak. Közülük a legkivalóbbak masoltak Martinovicsék Kátéit, írták és terjesztették Kossuth országgyűlési naploit, majd a munkásság részére Táncsics írásait; a XIX. század második felének Ausztria elleni tünteléseiben is mindenütt megtalálhatjuk őket. 1860-ban, a márciusi tüntetés áldozata Forinyak Géza egyetemi hallgató, aki bele is halt a rendőrsortűz okozta seibebe.

A XIX. század utolsó negyedének egyetemi ifjúsága, előtérben még mindig a birtokos — dzsentri — elemekkel, de a gyorsan növekvő tömegeinek hatására, komoly formában kezdett szervezkedni. Szervezkedésével kettős célt akart szolgálni: egyrészt az egyetemi ifjúság tudományos képzésének színvonalát akarták emelni — hiszen a fejlődő országnak egyre több jól képzett értelmiségre volt szüksége —, másrészt az egyetemre áramló ifjúsági tömegek szociális segítségét is meg akarták oldani. Az egyetemi ifjúság életében tehát a komolyabb tudományosság igénye mellett a szociális kérdések is előtérbe kerültek. Felmerülésük oka minden bizonnyal az, hogy az egyetemre a társadalom vagyontalanabb osztályainak, a polgári, kispolgári rétegeknek gyermekei is tömegesen elindultak.

Önerejükből hozzák létre 1871-ben olvasókörüket, ahol sok folyóirat, komoly könyvtár áll rendelkezésükre. A kör tagsága már kezdettől négyszázon felül volt, s egyre növekedett. Hogy a kört fenn tudják tartani, állami támogatásra van szükségük. P. Szathmáry Károly ellenzéki képviselő viszi a parlamentbe ügyüket. — Abban az időben Deák Ferenc és reakciós, nagybirtokos pártja volt kormányon. Deák felismeri az ifjúság szervezkedésében rejlő erőt, a politikai tényezőt — s egyben a kormányzatra nézve az esetleges veszélyt —, s azonnal hajlandó támogatni az ellenzék által benyújtott határozati javaslatot. „Alig van valami, aminek én a köz tekintetében jobban örülök — mondja Deák —, mint midőn az ifjúság önművelődési ösztönét és törekvését látom... Óhajtanám, hogy minél több ily önművelődési kör alakuljon és fenntartásukat valóban igen fontosnak tartom... Én alig is tudok hasznosabb beruházást, amelynek ugyan nem már a következők esztendőben fogjuk aratni gyümölcsét, de amely idővel nőni, növekedni fog. Az ilyen dolgok emelik a nemzetet nagyra, a kultúra magasabb fokára. Elfogadom az indítványt...”⁴ — A karzaton izgatottan figyelő ifjak örömmel vihették a hírt társaiknak: a „honatyák” évi ezeröttszáz forintot megszavaztak a tudományos diákegyesület céljaira.

Igy született meg a *Tudomány- és Műegyetemi Olvasókör*. Deák a célkitűzés megfogalmazásánál is segített. A cél hármas legyen: a magyar ifjúság érdekeinek védelme, a hazafiúi erények ápolása, s a tudomány szeretetének elmélyítése. — A diákság kettős célja mellé Deák beékelte egy harmadikat: „a hazafiúi erények ápolását”. Ez a pont lesz aztán később az a fogódzó, amibe kapaszkodva mind sűrűbben beavatkozhattak — a kormány, a politikai pártok — az ifjúság életébe.

A Tudomány- és Műegyetemi Olvasókör szépen indult. A tudományszakonként megalkult szakosztályok állandó vitauléseket tartottak, ünnepnapokon a vármegyeháza nagytermében nyilvános előadásokat, matinéket rendeztek, ahol a legjobb dolgozatok szerzői felolvasásokkal, mások szavallatokkal a „szép kezek tapsáért”, vagy más „babérrért” küzdöttek. Már kezdettől államtudományi, jogtudományi, orvostudományi és retorikai szakosztálya volt a Körnek, később dalos- és tornász-szakosztály is létesült s más tudományszakok is létrehozták külön szakosztályukat.

Az Olvasókör tanulószobáiban a tagság nyugodt tanulási lehetőséget talált; a könyvtárban az ifjak érdeklődési körüknek megfelelően tudásukat továbbfejleszthették.

Az egyesületben valóban lehetőség nyílt az ifjúság önművelésére, egváni képességei fejlesztésére. Már kezdettől volt az Olvasókörben „társalgó” is, ahol szórakozhattak — billiárd, kártya, sakk állt rendelkezésükre. Nem kellett tehát a kávéházakat felkeresniük.

Később folyóiratot is szerkesztenek. 1875-ben indult az *Egyetemi Híradó*, amely 1888-tól az *Egyetemi Lapok* nevet vette fel. A folyóirattal az volt a céljuk, hogy a legjobb tudományos dolgozatokat nyomtatásban szélesebb körben ismertessék, amellet a vidéki főiskolákat tájékoztassák a budapesti diákéletéről, illetve mindnyájukat egymás életéről.

Az Olvasókör vezetőségét a tagság évenként választotta. Ezek a választások igen nagy zajjal folytak. A tagság korántsem volt egy véleményen, s a Körben olyan irány érvényesült egy-egy éven át, amilyen felfogású csoport be tudta hozni a vezetőségbe jelöltjeit. Az elnök személye döntötte el elsősorban, milyen „politikát” fog űzni az ifjúság, kik lesznek a Körben az uralkodó elemek a következő évben. S mert a budapesti ifjúsági egyesület képviselte az ország minden főiskoláját a fővárosi társadalmi-politikai életben, a választásokat a vidéki diákság is figyelemmel kísérte.

A budapesti Tudomány- és Műegyetemi Olvasókör elnökének és vezetőségének kezdet-től fogva kétféle politikát kellett űznie: „nagy” és „kis” politikát.

⁴ Képviselőházi Napló 1873 — 73. 261, 265 — 266. l. 1873. június 26.

A „kis” politika megjelölést kapja a tudományos önképzés, a szociális segítség ügye; azok a feladatok tehát, amelyekért tulajdonképpen az egyesület annak idején alakult: a „nagy” politika pedig az országos politikában való állásfoglalásukat, részvételüket jelentette. S idők múltával a Kőr életében mindinkább ez a feladat került előtérbe, helyesebben a vezetőség ezt a feladatot tartotta fontosabbnak. Szerinte — és az országos politikai pártok vezetői véleménye szerint — ez a „nagy” politikában való részvételünk jelentette a „hazafiúi erények ápolását”, azaz a Kőr célkitűzésének legmegfelelőbb feladatát. — A „nagy” politika azonban hovatovább a kortesutakat, a különböző politikai pártok melletti kiállásukat, azok érdekében tüntetések rendezését, vagy azokon való hatékony részvételt jelentette s mindezt mind intenzívebben.

Pedig mind erőteljesebben nőtt a szegénysorsú hallgatók száma, akik a Körtől támogatást igényeltek nemcsak abban, hogy igénybe vették naponta a tanulószobákat, a könyvtárat — kis hónaposszobájukban sok esetben még rendes világítás sem volt, nem beszélve arról, hogy második, harmadmagukkal béreltek egy-egy sötét szobát, ahol tanulni semmiképpen sem lehetett —, hanem abban is, hogy saját keresetükből kellett megélniük, s ehhez az állást is, a jövedelemforrást is a Kőr közbenjárásától remélték. Az elnökök, a mindenkor vezetőiség lekiismeretüket azztal nyugtatták meg — ha nagyon elmerültek egyik-másik uralkodó osztálybeli part melletti „nagy” politikai munkájukban —, hogy ez a munka hozza az anyagi hasznot, amiből a szegénysorsúaknak pénzbeli támogatása lehetséges, sőt vékony napiidő, vagy másmilyen állashoz is ez juttatja őket a fővárosnál, állami hivatalokban, ügyvéd-képviselők irodaiban, vagy ha másként nem megy, egy-egy előkelő család gyermekének korrepetálása terén.

A „nagy” politikát elsősorban a vagyonosok, a jómódúak, az uralkodó osztályok felső rétegeiből származó ifjak űzték — mögéjük sorakoztak a Körtől támogatást remélő diáktömegek. Állástoglalásuk nem volt egységes. Például az „egyházpolitikai” javaslatok körüli harcokban, amikor a polgári házasság törvényerőre emelését, vagy a házasságnak az egyház kezében hagyását kívánták, vagy a „véderő”-vitákban, ahol a hadsereg magyar vezényleti nyelve követelése mellett vagy ellene szavazhattak. A műegyetemi ifjúság is rövidesen felvetette a különállás gondolatát, s hosszú huzavona után meg is történt az elszakadás. Közben a kör nevét is megváltoztatták, 1880-tól az *Egyetemi Kőr* elnevezést használják.

Annak ellenére, hogy az egyetemi hallgatók száma egyre növekedett, az Egyetemi Kőr taglétszáma kezdett megcsappanni. A politikai vitáktól hangos Kőr nem felelt meg a tanulni-vágyó, „nagy” politikától mindinkább távolmaradó szegénysorsúaknak. — Ugyanakkor természetesen egy-egy időre távolmaradtak a Körtől azok a csoportok is, amelyek az elnökség által vitt „nagy” politikai vonallal nem értettek egyet.

Ez az időpont körülbelül a századfordulóra esik.

Az ifjúság összetétele, szociális helyzetét tekintve ekkorra erőteljes változáson ment át. Az addigi — birtokos — uralkodó csoportok mellett mind nagyobb számban jelentkeztek a vagyontalanná vált birtokos rétegekből származó értelmiségi csoportok gyermekei s a fejlődő kisiparoság, kiskereskedő rétegekből származó ifjúság. A századfordulóra az egyetemi és főiskolai ifjúság száma elérte a tízezret s ebben a számban már az uralkodó osztályok felső rétegei kisebbségben voltak. Maga ez a körülmény is amellet szólott, hogy hovatartozásuk, körülményeik miatt sem lehettek egy felfogásúak. S ehhez járult még a már említett, „nagy” politika egyre hangosabb vitele uralkodó csoportjaik részéről. Hogy mégis nem válik két csoportra az egyetemi ifjúság — a még mindig uralmi helyzetet élvező régi uralkodó csoportok ifjúságára és a felnövekvő új, demokratikus gondolkodású szegénysorsú polgári rétegek tömegére — ennek oka a korabeli társadalmi viszonyokban keresendő.

Az uralkodó osztályokon *belülről* politikai viták ebben az időben élesek s ezért sokszor kelthették azt a látszatot, mintha az egyik csoportjuk az „ellenzékhez” tartozna, a „haladás” oldalán állna. Az uralkodó osztályok „ellenzéki” csoportjai igyekeztek viszálkodásaikban az egyetemi ifjúságot saját érdekében felhasználni. Az ifjúság „tradícióira” hivatkoztak ilyenkor. Az ifjúság mindig a „haladás” oldalán állt, mindig „ellenzéki” volt. És így hol az „egyesült ellenzék”, hol a „szabadelvűek” követelték, hogy az egyetem ifjúsága melléjük szegődjék. S valóban, mindaddig, amíg a nemzeti függetlenség ellen irányuló sérelemnek tüntethették fel az uralkodó osztályok belviszályait, saját csoportjaik sérelmeit — éppen a bonyolult társadalmi helyzet miatt — az egyetemi ifjúság egy-egy csoportját fel tudták használni „ellenzéki”, „szabadelvű”, „függetlenségi”, „liberális”-nak hirdetett céljaik érdekében. Az Egyetemi Kőr vezetői, sőt a tagság haladó gondolkodású része is — öntudatlanul rácsúsztak az uralkodó osztályok csoportjai melletti kiállás útjára: az utóára mentek, hosszú éveken át tüntettek céljaik érdekében.

Nagy hiba, hogy az uralkodó osztályokon *kívül* sem volt igazán haladó erő az országban. A szociáldemokrata párt hovatovább elvesztette az előző évtizedekben vitt haladó szerepét s az egyetemi ifjúsággal különben sem volt akkoriban még kapcsolata. Az egyetemi ifjúság

így csak hosszú idő múltával juthatott el oda, hogy meglássa, megértse: a politikai harc ott kezdődik, amikor a *kizsákmányoltak tömegei* kezdenek dörömbölni *jogos követeléseikkel* a henyelők, a kizsákmányolók eddig jól elbástyázott s mi több, éppen az ő segítségükkel védett kapuján.

A századfordulón az Egyetemi Kör az a hely, ahova ellátogattak az uralkodó osztályok különböző pártvezetői, szervezői, akik az ifjúságot egy-egy számukra szükséges gyűlésre, utcai tüntetésre bírták: de ott sűrűgtek az újságírók is, akik a pártok érdekében publikáltak aztán a történeteket, vagy előre jelezték: mi fog majd történni, mire készül az ifjúság.

Az Egyetemi Kör élete így az országos politikai élethez hasonlóan alakult, az uralkodó osztályok politikai pártjainak tükröződése lett. „Az egyetemi nemzeti párt” az Apponyiféle ellenzékbe vonult Nemzeti Pártnak ifjúsági vetülete, amely azonban tovább élt, mint névadója. A nemzeti párt keretén belül később „ellenzéki” néppárt – nagybirtokos – klerikális – hatás érvényesül s ez a csoport időnként adott csak helyet az ifjúsági „függetlenségi” pártnak.

Az Egyetemi Kör „kis” politikai élete összezsugorodott, szinte láthatatlanná vált, a „nagy” politikához simul s látható része az évenkénti hangos és zajos vezetőségválasztáson túl a hazaias ünnepségek rendezésében nyilvánult meg; így elsősorban a hagyományos március tizenötödiki megünneplésében. De e márciusi ünnepségek is, amelyeken pedig az ifjúságnak torradalmiságát, 48-hoz való hűségét kellett volna demonstrálnia, hazaias frázisok, álhazaias szövegek eltorzításának helyeivé váltak. Az ünnepi szónokok a függetlenségi párt vagy néha a néppárt parlamenti képviselői voltak s mellettük a „Talpra magyar” „elharsogása” csak olyan megszokott, ünnepi formassággá szürkült.

A „nagy” politikában részvevő vezetőknek hovatovább szűkké lett az Egyetemi Kör. Politikai felfogásukért az Egyetemi Kör falain kívül és túl, kávéházakban „harcoltak” s a nézeteltérésekért, sérelmekért – miként az országos politikában szereplők – párbajban kértek és adtak elégtételt. (A „párbajképességhez” a fegyverforgatásban való jártasságot is politikai pártfogóiknak köszönhették. Szemere Miklós nagybirtokos például Pusztaszentlőrincen – a mai Pestlőrincen – lövöldét építtetett, ahova csapatostul szállíttatta ki az ifjakat s látta el őket a szükséges fegyverekkel, rendezte számukra a versenyeket, stb.)

A századforduló éveinek egyetemi hallgatói között voltak, akik mindezt helytelenítették, ki is fejezték nemtetszésüket. Elsősorban azzal, hogy nem jártak az Egyetemi Körbe. (A hallgatók létszáma, mint mondtuk, elérte a tízezret, de a Kör tagsága évente alig 800-as létszámú.)

A vidéki főiskolák növendékei, akik között aránylag több volt a demokratikus gondolkodású, (hiszen nagyobb százalékban szegénysorsúak, kispolgári származásúak; a tehetősebb, vagy jobb kapcsolatokkal rendelkező szülők általában mind a fővárosi egyetemre vitték gyermekeiket) méginkább helytelenítették a budapesti egyetemi ifjúság életmódját, magatartását, helyi ifjúsági lapjaikban arról írtak, hogy a budapesti Egyetemi Kör ilyen körülmények között ne akarjon az ország főiskolai diákságának vezetője lenni, álljon félre, mert nem felel meg hivatásának.⁵

Azok között, akik szavakban is kifejezték helytelenítésüket, az első helyen állt a debreceni jogakadémia diákja: *Ady Endre*. Ady vidékről figyelhette a fővárosi eseményeket – bár később pesti egyetemi hallgató is volt, de csak afféle „mezei” jogász, aki beiratkozott ugyan az egyetemre, előadásokat azonban nem hallgatott, csak félévenként utazott fel Pestre, vizsgázni – néha-néha ment fel Pestre, mégis kitűnő politikai éleslátással ismerte fel az egyetemi diákság bajait, problémáit s ezekről írt, – először a *Debreceni Főiskolai Lapokban*, majd később a napilapokban, mint újságíró.

Adynak akkoriban az egyetemi ifjúságról alkotott véleménye a következő volt: „A mi diákjaink... beiratkoznak, pártba lépnek, korteskednek, választanak, obstruálnak, utcán tüntetnek, hont mentenek, verekednek lovagiasan és bottal, zenegajokat riasztanak, feudális urak talpát nyalják, keresztény alapokra iektetnek, közéletet tisztítanak, képeket koszorúznak, atletikáznak, zsidókat ütnek, zászlót szentelnek, közéleti alakokat dicsérnek és ócsárolnak... Bizony, nem tudjuk mi a programuk tizedrészét sem felsorolni. De egyet tudunk: abszolte nem tanulnak s abszolte semmihez sem értenek...”⁶

Az Egyetemi Kör szobák már csak nevükben viselték a tisztes jelzőt, hogy „tanuló”-szobák, hiszen a politikai szövegektől hangosak, tanulni senki sem járt oda. Azoknak, akik sűrűn megjordultak ott, nem volt fontos a tanulás. „Politikai szereplésük” meghozta tanulás nélkül is gyümölcsét. Amikor például visszatértek vidéki kortesútjukról – ahova esetleg

⁵ A vidéki iskolák közül a kolozsvári egyetemnek volt folyóirata, – a Kolozsvári Egyetemi Lapok; – 1874-ben indult, továbbá a debreceni főiskolának – a Debreceni Főiskolai Lapok, – indulási éve 1857, – a sárospataki ifjúság lapja a Sárospataki Ifjúsági Közlemények.

⁶ Ez a cikk időrendben későbbi, mint az ifjúságról írott első cikke, de ez a legfontosabb összefoglalása az egyetemi ifjúság életéről, és idéztem ezt először. – Nagyváradai Napló 1902. január 11. – Idézve: Ady Endre összes prózái művei II. k. 343–44. I. Zenegajok = zenés mulatóhely.

éppen egy-egy képviselőjelölt professzoruk érdekében indultak — vagy a köruti tüntetésekről tértek meg, ellátogattak professzoraikhoz, hiszen az óralátogatásokat az indexben professzoraik aláírásával kellett igazolniuk. — A professor urak eltársalogtak velük, megkérdézték, hogy van a méltóságos vagy kegyelmes papa, vagy politikai pártfogó, s közben aláírták az ifjú indexét is. A vizsgák sem okozhattak gondot. Ha esetleg akadt egy-egy gerincesebb professor, aki nem lett volna hajlandó a kitűnő származású vagy összeköttetési, politikai „meggyőződésében” kifogástalan, de tudatlan ifjú vizsgáját elfogadni, akkor az ilyen ifjú „zárt” vizsgát kért.⁷ A „zárt” vizsgán aztán senki nem hallhatta tudatlanságáról tanúskodó makogását — a professzornak sem kellett többi hallgatója előtt szégyenkeznie azért, ha ilyenkor a „megfelelet” az indexbe beírta.

1899-ben az Egyetemi Körben is „uralomváltozás”-ra került sor, miként az országos politikában. Az egyeduralmat élvező nemzeti párti dzsentrifjaknak meg kellett osztaniuk uralmukat a nagypolgári származású, „szabadelvű” ifjakkal. A „reformpártban” kooperálnak, s így ők is uralmon maradnak, s a nagypolgári elemek is részesülnek a Kör vezetésében. Az elégedetlen diáktömegeknek pedig együttesen ígérenk szociális segítséget, s egyéb reformokat.

Az egyetemi reformpárt nem váltja be ígéreteit. A nagypolgári ifjaknak is csak arra volt szükségük, hogy az Egyetemi Körön belül vezetőszerphez, „politikai hatalomhoz” jussanak, — miként ugyanebben az időben a Szabadelvű Párton belül — és a párttal az ország vezetéséből részt kérő nagypolgárok — apáik. És a „szabadelvűek” térfoglalása miatt a háttérbe szoruló nagybirtokos, klerikális hatás alatt álló reakciós — elsősorban néppárti — csoportok megindítják — előbb az országos politikában, s most az egyetemen is — az „antiszemizmus” eszméinek terjesztését, a zsidóüldözést.

A diák Ady rámutatott arra, mennyire káros hatások érvényesülnek különösen a fővárosi egyetemi ifjúság életében. A dzsentri „úrhatnám vágya”, antiszemizmus a átragadt a polgári származású ifjakra is: „gyűlölködők és elfogultak — írja — Kis agráriusok, dzsnetriszkedők. Még mondjuk Cérna Károly is adja a búsító dzsentrit, kinek édesapja különben tisztességes, okos szabómester Dombóváron. Ám ő feljő Pestre, szidia a zsidókat, kik elúsztatják az ősi birtokot. Adja a nemzetit (Ady itt az egyetemi nemzeti pártra céloz), mert véletlenül Cérna úr — édesapja — keresztény katolikusként született.”⁸ Ady látja, hogy a haladástól félnek: „... Ha valaki liberálisban beszélt, megjött a bátorságuk (a dzsnetriszkedőknek) s csináltak ... fülsiketítő zajt...”⁹

Ady jól látja: az Egyetemi Körön belül is harc indult a „dzsnetriszkedők”, a „liberálisok” és „szabadelvűek” között. Ettől aztán a professzorok is megijednek, a dékán az Egyetemi Kört is bezárja egy időre.

Ugyanakkor az ifjúság nagy tömegei a reformpárt politikájával cseppet sem voltak megelégedve. Az országos diákszövetség, diáktörzsek létesítése helyett — amik a legégetőbb problémái voltak akkor az ifjúságnak — a reformpárti vezetők teasteélyeket rendeztek, s ott saját karrierük megalapozására törekedtek.

Ady s vidéki, demokratikus gondolkodású társai a reformpártban — „uralomra” lépésekre — bíztak. Ady maga így számolt be erről az időszakról: felfigyeltek az Egyetemi Körben történt változásokra, a zsi hitték, a „szabadelvű”, a haladó, demokratikus célkitűzések végre érvényesülni fognak, s aztán látniuk kellett, hogy a szabadelvű ifjak nem tettek semmit. Ady nem azért marasztalja el őket, mert politizáltak, hanem azért, ahogyan politizáltak: „Az egyetemi ifjúság, melynek állásfoglalási jogát elvitatni nem lehet, belevetette magát a pártok küzdelmeibe. Állást foglalt!... A pesti egyetemi ifjúság részt kért a politikából s voltak előzékeny úri emberek, akik ezt a részt kegyes szívvel megadták...” A szabadelvűek egyetlen érdeme — írja tovább —, hogy az egyetemen már nem ütik a zsidókat. De egyebet ők sem tettek. Helyesli, hogy nincsenek antiszemita tüntetések, mert az mindenképpen helytelen, de ez kevés: ezen túl tegyenek is valamit a diákszövetségért...”¹⁰

Ady az antiszemizmus mögé látott. Látta, hogy mögöttes a hatalmukban ingó reakciós uralkodó rétegek hatalomfélése húzódik meg. Haladni, tanulni, fejlődni, haladásért áldozatot hozni vagy dolgozni nem akartak, mert tudták, hogy a haladással, a demokratizálódással hatalmuk csökkenése következne be: le kellene mondaniuk uralkodó helyzetükről. Ezért ezeket, akik a demokratikus átalakulás szükségességéről beszéltek, sőt azért dolgoztak is, megrágalmazták, üldözték: „Katasztrófa előtt áll az ilyen ország — kiált fel Ady — A kultúrával nem törődnek, az egyetem ifjúsága nem tanul, a tudósainkat itt mi nem ismerjük, k üldölnék annál inkább, az úri házakban van fényűzés, de könyvtár nincs, legfeljebb díszkötésű

⁷ „Zárt” vizsgát kérhettek a hallgatók, ha a vizsga időpontjában „gyöngélkedtek”, de nem akarták elhalasztani a vizsgát.

⁸ Szabadság 1900. szept. 1. Ady összes prózai művei I. 320. l.

⁹ Ady i. m. uo.

¹⁰ Ady i. m. I. k. 72—3. l. Debreceni Főiskolai Lapok 1899. jan. 20.

semmisségek. Züllött, lehetetlen társadalmával a lehető legnagyobb katasztrófa előtt áll ez az ország...¹¹

Ady már ekkor tisztában van azzal, hogy az uralkodó osztályoktól nem remélhető a változás, azok a haladás ellenségei: „Menjünk vissza, szeretett úri véreim (Ázsiába). — írja — Megöl bennünket a betű, a vasút, meg az a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk előre. Fel a sallanggal, fringival, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarakkal, versenylovakkal és ösökkal. Menjünk vissza Ázsiába...¹²

Ady tudja, hogy szavai nem hangzanak el hiába. Tudja, hogy vannak társai, a kisértelmiségi, kispolgari demokratikus gondolkodású elemek. Egyre többen beszélnek az egyetemen demokratikus változások szükségességéről. — De ellenük azonnal szervezkeik a reakció: az uralkodóosztálybeli léha ifjak tudtak, hogy az ő helyzetük biztos (a nepotizmus, a rokoni kapcsolatok útján való érvényesülés az akkori társadalom rákénjeje volt. A dzsentri társadalom nagyszerűen összetartott: érvényesülni, a hűsös fazék mellé jutni csak saját fiait, saját kaszajabelit engedett), különösképpen biztos, ha már egyetemi hallgató korukban megfelelően „helyezkednek”. Az Egyetemi Körön keresztül szabad teret engednek a reakciós pártok irányításának: az egyetemi ifjúság életét olyan útra vitték — vagy legalább is akarták vinni —, amilyen irányba a reakciós uralkodó pártok akarták.

Igy inultak az egyetemen a különböző „mozgalmak”. Elsősorban az antiszemitizmus, de mellette a „keresztmozgalom” is jelentkezik. — Már jó ideje lehetett, hogy letörtött az egyetem aulájában levő marványkőből faragott magyar koronáról a kettős kereszt. Hosszú ideig nem vette észre, nem hiányolta senki. A „mozgalom” megindulása után a visszaemlékezők így írnak róla: „A nemzeti lét lángjába hull bele minden *avultnak* látszó érték, azt gyarapítja. Így tűnik el a kereszt az egyetem falairól. Körülötte sem harcoltak érvek, *aulikus emlékek*: akkoriban nem reklamálta senki...¹³

A „keresztmozgalom” 1901 elején indul: másfélméteres kereszttekkel felvonultak a megtévesztett, vakbuzgó, néppárti vezetés alá került ifjak s minden tanterembe fel akartak egy-egy keresztet függeszteni. A demokratikus gondolkodásúak hevesen tiltakoztak, verekedésre került a sor, majd a politikai pártokhoz, dékánhoz futottak — mindkét csoport — segítségért. Aztán párbajok következtek. Az újságok hosszan cikkeztek az egyetemen történekről.

Az ifjúság életét hosszú ideig felkavarja a „keresztmozgalom”.

Ady ezeket a „mozgalmakat” „hecc”-eknek nevezi. A „kereszt-heccért” a klérust és a klerikalis-reakciós néppártot teszi felelőssé: „Gyűlölöm a farizeusokat, tisztelen az őszinte ellenfelet... Mit akar a csuhás tábor, a szent keresztet szemtelenül profanáló komédiajával?...” — kérdezi s ugyanakkor tudja, hogy a klerikalis reakció megtéveszteni akar: „A jámbor, becstelen emberek egész serege nem veszi észre a bajt...” — Az egyetemi keresztmozgalomról a véleménye: „Az egyetem éretlen tacsokait kár volna komolyan venni egy pillanatra is, ha az ő csintalanságuk volna az egyedüli jel..., de itt nagyobb dologról van szó, a magyar társadalom beteg voltának ez csak egyik tünete¹⁴ — írja.

A vidéki főiskolák ifjúsága a mozgalom ellen sorakozik fel. Tiltakoznak az egyetem katolizálása ellen. Végül a dékán — a „politikai helyzet nehézségeire hivatkozva” — a tiltakozóknak ad igazat s a keresztet — egyelőre, mondja — nem teheti fel méltó helyére.

A másik „mozgalom” az egyetemen a nőhallgatók üldözése. — 1896-ban jelennek meg az egyetemen az első nőhallgatók, számuk a következő évben már 12, s a századfordulón már elég ügyelemre méltó, eléri a hatvanat.¹⁵ Egyelőre csak két karon engedélyezték számukra — a bölcsész- és orvosi karon — a teljesjogú beiratkozást. Az a nő, aki felverekedte magát ebben az időben az egyetemig, valóban a legértelmesebbek közé tartozott s amellettt igen bátor tagja kellett hogy legyen nemének. Mert általában gúny tárgya volt a független, az életpályát választó, a tanult nő. A férfit utánozza, nőietlen, sőt bizonyára erkölcstelen is — mondták. Tanulmányaikkal az egyetemi hallgatóknak meg akartak és meg is tudtak birkózni. S éppen ez volt az, amivel különösen kihívták az uralkodó osztályok léha ifjainak ellenszenvét. S azok úgy képzeltek, hogy az elhelyezkedési nehézségekkel amúgy is küzdő szegénysorsú kollégáikat a nők ellen indított hajszában megnyerhetik s így azok nemcsak a nőellenes mozgalomnak, hanem egyéb politikai manővereiknek is híveivé válnak. — Sok esetben jól is számítottak, kevés volt az öntudatos, tisztán látó ifjú.

Ady Andre az egyetemi ifjúságot ezen a téren is fel akarja világosítani. Helyesli a nők vállalkozását, s melléjük áll: „Mikor ma még mindenben hátul kullogunk, ez a néhány erős leány nagyot akart és gondolt. Okos fejük nem tudott beletörődni abba az igazságtalanságba,

¹¹ Nagyváradi Napló 1902. jan. 28. Idézve Ady i. m. II. k. 365 — 366. l.

¹² Nagyváradi Napló 1902. jan. 31. — Ady i. m. II. k. 374. l.

¹³ Magyar Egyetemi Szemle 1901. ápr. száma, 116. l.

¹⁴ Szabadság 1900. szept. 12. — Idézve: Ady i. m. I. 560. l.

¹⁵ Jelentés a m. kir. kormány 1901/1902. évi működéséről... 374. l.

hogy évezredek óta viselje selymes-bársony jármát... ez a néhány okos leány előretört és ma már meg van rökönnyödvé a tisztelt férfi-társadalom. Mit akarnak ezek az asszonyszemélyek? Hát ezek a mi privilegizált kenyérünkre pályáznak? Ezeknek nem elég a butító tömjén, még tudni is akarnak?... Ököltre!... És... inom, rendesen vasalt ruhájú urak ököllel csapdosnak fiatal leányok felé...” (Ady azokra az egyetemi túlkapasokra céloz, amelyek érték a hallgatókat.) Alaposan leleplezi a nők ellen „harcoló” ifjak módszereit: „Nyíltan nem mer mindegyik harcolni. Olyile, a buták közül ugyan egyszerűen ököllel akarja az ügyet elintézni s vissza szeretné dobni a keményfejű nő-ellenséget. A másik már diplomatikusabb. Rémképeket test a harca indult leányok elé. Farizeuskodva sáptozik, hogy az asszonyt a tudományos pályán a mai társadalom úgysem ismeri el soha. Szóval suhintanak a goromba férfiolklók. Kesztyűkbe az egyik, boksszal a másik... Miért öklöződnek? Mert kétségbe vannak már is esve a nagy és szép verseny miatt, amit az asszonyok főgnak megcsinálni ellenünk, önző, erőszakos férfiak ellen...” — Aztán a nőkhöz fordul, s kifejezi szimpátiáját: „Ám ne essenek kétségbe okos, szép apostoli szerephez jutott kisasszonykaim!... Eddig csak a selyembársony jármot érezték, most érzik a teremtés urainak öklöléseit is... Adjanak példát, kisasszonyaim, egész fajuknak a harca! Igazságosabb harcot évezredek óta nem vívtak annál a harcnál, mely a *férfji méltó társává akarja tenni az asszonyt*...”¹⁶

Ady nem a polgári nő-emancipációt, a feminista mozgalmat helyesli, amely a nőnek privilegizált jogokat, előnyöket akar adni, vindikálni, hanem azt a mozgalmat, amely *egyenjogú társává akarja tenni a nőt a férfinak*, s ezzel a gondolattal Ady előfutára a proletár nő-mozgalomnak.

Az egyetemre indult nők ezt a harcot vállalták. Különösképpen azok, akik nem viseltek addig sem „selyem-bársony” jármot s később sem igen lett volna erre alkalmuk, hiszen az egyetemek első nőhallgatói között sok olyan volt, aki éppen azért tanult, bírkózott az egyetemmel, hogy életpályához, kenyérkeresethez juthasson.

A hegemoniáját féltő uralkodó osztálybeli ifjak a keresztkecc, a nőellenes mozgalom mellett egyszer-egyszer nyílt sissakal is mutatták magukat s ilyenkor tűnt ki, mitől is félnek igazán, mi is az, ami legjobban rémíti őket és a mögöttük álló uralkodó osztályokat: a haladó tudományok jelentkezése az egyetemen, a „szabadgondolkodás”. Mert volt már egy-két professzor, aki új tudományt, természettudományos előadásokat tartott. Ilyen volt elsősorban a jogbölcselet fiatal tanára, Pikler Gyula, aki természetjogról, materialista történelemzempléletről beszélt a budapesti egyetemen. Az új mozgalom — az új hajsza — Pikler ellen, a haladó tudományok ellen indult. A haladók ellen csatasorba állók demagógiával éltek: a jóhiszemű, otthonról minden bizonnyal vallásos környezetből az egyetemre került hiszékeny diáktársaikat így akarták megtevesztetni. A „hazafiság”, a „keresztény vallásérkölc” nevében támadtak Piklerre és hallgatóira. Sokakat meg is tudtak tévesztetni az öntudatlanabb, jóhiszemű ifjak köréből, hiszen az új tudomány nem magyar eredetű, nem is a régi — „történelmi” osztály szülötte a fiatal professzor.¹⁷

Ady Endre lerántja a leplet a „hazafias”, „nemzeti” mozgalomról s mindjárt oda tapint, ahova kell, ahonnan a „mozgalom” indult: a néppárti felbújtók magatartását bírálja: „Amit Pikler tanít — írja —, abban a néppárt nemzeti sérelmet talál... ugyanakkor egy fiatal néppárti gróf azt a kijelentést teszi az országgyűlésen, hogy ő kevesebb tudományt kíván és több vallásosságot, ami meglehetősen furcsa beszéd. Mert ha valaki több tudományt kíván és több vallásosságot, az érthető, de hogy miért kelljen a tudománynak kevesebbnek lenni, az nem érthető. Azt csak olyan ember kívánhatja, akinek anyagi körülményei lehetővé teszik az ész nélkül való megélhetést is.” S hogy példát mutasson a haladó gondolkodású, de még bátortalan diákságnak, az osztrák egyetemi hallgatók haladó csoportjáról ír, akik szembeszálltak régi, reakciós hivatalos egyesületükkel, s új szervezetet hoztak létre. Velük hasonlítja össze az éretlen, heccekben élő magyar egyetemi ifjakat: „Tessék pedig elhinni — írja végül —, hogy azokat az osztrák egyetemi polgárokat sem a golya költötte, azoknak is van hitük s vannak nemzeti meggyőződéseik, Csakhogy azok már kinőttek abból a gyermekorból, hogy orruknál fogva lehessen őket vezetni...”¹⁸

És bizonyára Ady cikkeinek is részük volt abban, hogy a demokratikus gondolkodású csoport is erősödött, sőt szervezkedésre is gondoltak. Ekkoriban alakult az első, Egyetemi Körön kívüli önálló, tudományos kör, a Joghallgatók Tudományos Egyesülete. Szervezői, létrehozói polgári származású ifjak, akik kiváló hallgatói a jogi karnak, s a megkívántakon túl komolyan foglalkoztak tudományszakkal.¹⁹

¹⁶ Nagyvárad Napló 1900. június 20. Idézve: Ady i. m. I. 289–290. I. — Kiemelés TM.

¹⁷ Szabadság 1901. április 28.

¹⁸ Nagyvárad Napló 1901. május 19. Idézve: Ady i. m. II. k. 12–14. I.

¹⁹ Szervezkedésükről később kapunk hírt, s nem is az Egyetemi Lapokban írnak róluk, hanem a kolozsvári egyetemi hallgatók rövid életű lapjában, az „ERŐ”-ben olvashatunk az egyesületről. Alapító tagjai: ifj. Chorin Ferenc, Székely Aladár és Goldzieher Miksa. — Erő 1902. szept. 19.

A haladó csoportok az Egyetemi Körön belül is próbálkoztak teret nyerni, Radikális párt néven pártot alakítanak, majd új lapot is indítanak *Gaudeamus* névvel. A lap szervezői már nem nagypolgári származásúak, hanem kispolgári, kísérletelmiségi ifjak, kiknek a lap indítása — egyéb nehézségek mellett — még komoly anyagi áldozatukba is került. A vidéki főiskolák demokratikus csoportjait is bevonják a munkába, a Gaudeamus szerkesztőgárdája a vidéki főiskolák, akadémiák diákjainak legjobbjait is, hosszú sorát a hallgatóknak öleli magába.²⁰

Amíg a nagypolgári származású Goldzieher Miksa — a Jogászkör egyik alapító tagja —, mert nem kapta meg a kitüntetéses minősítést, bár rendkívüli képességei, felkészültsége arra valóban méltóvá tették volna, önkézzel vetett véget életének, addig a kispolgári Gaudeamus-csoport szembefordult a reakció árvájával s megpróbált küzdeni ellene. Először is hozzáfogtak egy-két olyan fogalom tisztázásához, amelyek az uralkodó osztályok ifjai kisajátítottak maguknak:

Mi az igaz hazafiság? Ki az igaz hazafi? — kérdezték s kifejtették, szerintük mit jelent ez a fogalom: igaz hazafi, *patriota* az, aki nemcsak és nem elsősorban a haza területét, földjét szereti, hanem a rajta élő dolgozó népet, amelynek jobb sorsáért, boldogulásáért küzd. Patriotáknak vallották magukat s erkölcsi kötelességüknek érezték, hogy azt a tudományt, amit ők az egyetemen szereztek, továbbadják a népnek, s ezáltal jobb sorsba jutását segítsék.²¹

A Gaudeamus hasábjain a diáktömegeket érdeklő problémákkal foglalkoztak: Ilyenek voltak: diákszociálpolitika, egészségesebb diákélet megteremtése, országos diákszövetség létrehozása a diákság érdekében. Mindez valóban fontos kérdés volt az egyetemi ifjúság szélesebb csoportjai, tömegei számára.

A Gaudeamus diákjai rámutattak a hibákra is: látták, milyen téves utakra, vakvágányra futott az egyetemi diákélet a birtokos, anyagiakban bővelkedő, de magát túlélt, politikai pártviszályokba belemerült ifjak rossz vezetése miatt. A szép, megőrzésre méltó, követésre alkalmas diáktadíciók összegyűjtésére is vállalkoztak ugyanakkor, amikor a kritika jogával éltek minden meglevő, helytelen, rossz diákszokással szemben. Mindjárt hozzáfogtak a párbaj, a kávéházi kártyázás, a dorbézolás elterjedt rossz szokása ostromozásához.

A Gaudeamus s az egyetemi kör Radikális párt új, friss lendületet vittek az egyetemi ifjúság életébe, de csak rövid időre. Megjelenésükre azonnal szervezkedés indult meg az egyeduralmat féltő nemzeti párti dzsentri ifjak között. Mindenáron elretenteni, elriasztani akarták a demokratikus, haladó csoporttól az érdeklődő ifjúsági tömegeket. Tervük: egyfelől hangzatos, hazafias jelszavakkal, magyaros öltözködéssel az ő magyar voltuknak bizonyítása; másfelől a demokratikus gondolkodású tábor hazafiatlan, vallástalan csoportnak bélyegeznie.

Hazafiságuk bizonyítására „kuruc-brigádok”-ba csoportosultak, zsinóros magyar ruhában, darutollas süvegben jártak s minden második szavuk a haza volt. — Mindezt természetesen az uralkodó pártok politikusaiktól tanulták, hiszen a függetlenségi párti, a néppárti „honatyák”²² is díszmagyarban jártak. — És nemcsak a függetlenségi párt sajtója, hanem a klerikális néppárti újságok is dicshimnuszokat zengtek a hazafias, vallásferkölcös diákság „kuruc-brigád”-jairól.

Ady sok cikkében foglalkozik a brigádokkal. Eleinte őt is megtéveszti a hazafias lendület (erről később még szólnak), majd a brigádok mögött meglátja azok tulajdonképpeni szervezőit, moztatóit s ekkor nem késik leleplezni a hazafias szölamok mögötti — ifjúságot és egész magyar közvéleményt — megtévesztő reakciós mesterkedést: a kuruc-brigád és még sok más jelenség az „újfajta nacionalizmus” műve — írja. Bár inkább sovinizmusnak kellene nevezni. Az újfajta nacionalisták hazafias jelszavakkal vadásznak a fiatal lelkekre. Óva inti az ifjúságot, ne higgye, hogy az ilyen erek táplálják a nemzetet. Aztán rámutat az ifjak mögött sorakozó függetlenségi párti képviselőkre, elsősorban az ügyvéd-képviselő dr. Lengyel Zoltán és az egyetemi kör nemzeti párti elnöknek, Hoffmann Ottónak kapcsolatára. Hoffmann Lengyel ügyvédbojtárja, s együttesen beszélnek meg az ifjúság „feladatait”: mikor és hol tüntessen az Egyetemi Kör ifjúsága. Így hát — írja Ady — a „nemzeti ifjak” pártja „nagyhatalom” s a „parlamentet is informálni szokta”. — „Óh, dicső magyar parlament kuruc Lengyeleiddel” — kiált fel a cikk végén.²³

A kuruc-brigád mellett új ifjúsági szervezkedés is folyt. — A néppárt is új lélekadvázatra indult. Megjelent egy kiáltvány „nemzeti ideál” címmel s „ezer magyar ifjak” aláírással.²⁴ Az „ezer magyar ifjak” is az egyetemi kör nemzeti pártból toborozták híveiket. Majd a kuruc-brigádok vezetősége és az „ezer magyar ifjak” csoportja egyesül s létrehozzák a „keresztény magyar ifjak nagybizottságát”, (amelynek szerkesztői között ott található Lengyel képviselő úr buzgó ügyvédbojtárja is.) A nagybizottság „vezérifiai” gyűjtőíveket

²⁰ Gaudeamus 1901. ápr. 15. és május i. számai.

²¹ Gaudeamus 1901. június 15.

²² Nagyvárad Napló 1902. febr. 13. — Ady i. m. II. 389–90. l.

²³ Nemzeti Ideál. Mit akar a magyar ifjúság? Kibocsátotta ezer magyar ifjú. Bp. 1901, 86, 2. l.

röpitének szerte az országban a keresztény magyar társadalomhoz, illetve a katolikus plébánosokhoz: segítsék pénzádományaikkal a szegénysorsú, valláserkölcös magyar egyetemi ifjúságot.

A Gaudeamus ezek után hosszú cikkben mutat rá arra, hogy a nemzeti párti és néppárti, klerikális ifjak között nincs különbség, egy táborba, a reakció táborába tartoznak.²⁴ A vidéki főiskolák demokratikus gondolkodású csoportjait kéri, ne higgyenek a kibocsátott kiáltványnak, fogjanak össze a fővárosi és vidéki haladó erők, s világosítsák fel jóhiszemű társaikat.

Ady pedig konkrétumokra hivatkozik s bátran leplezi le a reakciós politikai pártok újabb mesterkedését: „Biztos tudomásunk van arról, hogy az egyetemi nemzeti párt vezetősége titkos felhívást bocsátott szét a magyarországi katolikus klerushoz és abban pénzt kért. Kétségbevonhatatlan bizonyítékaink állanak rendelkezésünkre, hogy a klerus százakat küldött az egyetemi nemzeti párt vezetőségének...” A titkos felhívás szövegéből is idéz: „Gyengén állunk, mi vagyunk a keresztmozgalom megindítói s ha most nem szervezkedünk, már ez magában is a harc abbahagyása volna...” Azt is megírja Ady, hogy a gyűjtőívekre gyűjtött pénzt Glattfelder Gyula budapesti szeminaryumi tanulmányi felügyelőhöz „az ifjúság szeretett barátjához” kéri, de ugyanakkor a függetlenségi párti országgyűlési képviselő támogatását is biztosították a maguk számára.²⁵

Ady cikkei hasznos szolgálatot teljesítettek, hiszen sem az adakozó egyszerű katolikus hívek, sem a vidéki főiskolák ifjúsága nem láthatták, hogyan éltek a fővárosban az „ezer magyar ifjak”, a „nagybizottság” tagjai, illetve vezetői. Jól fizetett, kényelmes fővárosi vagy állami állásokban, ügyvédképviselek irodáiban, biztos jövedelemre támaszkodva éltek s ugyanilyen állásokat ígértek a bennük reménykedő, megtevesztett társaiknak is. — De csak ígértek.

Ugyanakkor, amikor telekürtölték a világot azzal, hogy milyen nagy táborra nőtt a valláserkölcös szellemet áhízó egyetemi diákság száma, suttogva és szörnyűködve írtak arról, hogy az egyetemen is „felütötte fejét” a „szocializmus”, „szocialista jelöltek” vannak már az egyetemen is. Terjed a nemzetközi, hazaáruló, istentelen mozgalom.²⁶

Ady Endre is hallott már a szocialistákról, s először talán éppen az ifjúsági márciusi ünnepségeken találkozott velük. A hazafias ünnep szónoklatai, „függetlenségi” és „sokradalmi” frázisai csak rövid időre tévesztették meg, az ott megjelenő szocialista munkásokat nem sokáig tartja „ünnepontóknak”, bár még a „vörös lobogó hívei” távol állnak tőle. Már 1901-ben úgy ír a márciusi ünnepségekről, mint aki a pár évvel előbbi ünnepi hangulatát, felfogását megtagadja: „A múzeum előtt, a Kerepesi úttól a Kálvin téri templomig ezernyi meg ezernyi néptömeg hullámzott — emlékezik vissza az előző évek ünnepségére. — A múzeum lépcsőzetén díszmagyar ruhás képviselők, egyetemi ifjak. Elszavalták persze a Talpra magyar-t is. Egy szerezelní vágyó fiatal függetlenségi honatya gyűjtőbeszédet mondott, stb. stb. De ezt mind csak a lapokból olvasta a sorok írója, pedig a főkapunál állott.” — Ady már akkor észrevette, hogy a lapok mást írtak, mint ami ezeken az ünnepségeken valójában történt, de neki is idő kellett ahhoz, hogy igaz képet alkosson a márciusi ünnepségekről. — Amikor az ünnepi szónok szavait az ünnepző hazafias közönség mögött álló munkások „Marseillaise”-s aztán különböző jelszavaik harsány hangoztatása követte, akkor még Ady is felháborodott ezen, de 1901-ben már azért ír erről, hogy helytelenítse akkori magatartását: „Nagyon fel volt pedig háborodva akkor e soroknak ünnepi hangulatában megzavart írója. Sokadmagával hangosan fakadt ki az ünnepontók ellen. Volt egy kis összetűzés is. Kapott is egy-két oldalbaütést az összebomlott tömegben. Még elégtelt sem kérhetett, mert már akkor volt Budapesten egy felvonulásra is tízezer szocialista...”²⁷

A „szocialisták” és „szocialista jelöltek” száma valóban szaporodott. Az egyetemen is megtörténtek az óvintézkedések: a dékán az egyetemi körüli Radikális pártot betiltatta, s a párt három vezetőjét — akik egyébként a Gaudeamus szerkesztőbizottságának is vezető tagjai voltak — a budapesti egyetemről kizárta.²⁸

A budapesti egyetemen a haladó, demokratikus erőkre mért csapás Adyt csak tüzelte, még harcossabbá tette. Goldzieher Miksa öngyilkossága az ürügy, amihez kapcsolódva alaposan megmondja a véleményét az egyetemen uralkodó antidemokratikus szellemről: „Micsoda emóció lakhatott abban az eszes gyerekekben, ha ő a budapesti egyetemen merte remélni a kitüntést...” — S az egyetemi tanári kar magatartását alaposan megbírálja: „Hóhérv szívű, magukkal eltelt emberek ott többnyire, akiktől a kitüntetés függ. Egy hangulatuk eldönti egy ifjú élete sorsát, egy csésze rosszul fzelet feketekává miatt megölnék egy ifjú életet. Mindenhatóságuk érzetében elszörnyedve gondolnak arra, hogy az ifjú embereknek is van

²⁴ Gaudeamus 1901. május 15.

²⁵ Nagyváradai Napló 1901. nov. 30. — Idézve: Ady i. m. II. 304. l.

²⁶ Egyetemi Lapok 1900. január 1., Erő 1902. okt. 3.

²⁷ Szabadság 1901. március 10. Idézve: Ady i. m. I. k. 463. l. Kiemelés TM.

²⁸ Egyetemi Lapok 1900. okt. 6.

ambíciójuk, Borzasztó! Talán némelyik arra is gondol, hogy egyetemi tanár lesz? Majd ha fagy. Szaz közül tíznek a statisztikái kedvéért megkegyelmeznék, a többi — okuljon! . . .” (Goldzieher Miksát reakciós, ra irigykedő tarsai azzal vaoltak meg, hogy ő törte le a keresztet az egyetem aulájában levő kőcímerről. — Egyesek szerint Goldzieher ezért lőtte meg magát.) Ady erre utal, de nem ad hitelt a ragalomnak: „Szegény Goldzieher Miksát a tudománynak ezek a keresztjei ölték meg. Még palyaja lelegején volt s mar éreznie kellett, hogy az élet minden lépését gyűlölködő allja el. Éreznie kellett, hogy az ő érzékeny agyveleje vagy örökre zaklatni fogja vagy elborul. Segített rajta: keresztüllötte. Formalói az új életeknek: plaudite! . . . (tapsoljatok)”²⁹

Adynal is itt a mélypont, látva a reakció ezer mesterkedését. De tovább figyeli az eseményeket, s amikor a „kuruc-brigád” Vazsonyi demokrata-parti képviselő ellen tüntet, mert az demokratikus követelésekkel allott elő s az ifjúság elé követendő példaképpül Dózsa Györgyöt merte emlegetni, az egyetemi ifjúság félrevezetett csoportja mögött álló klerikalis, reakciós néppart felé fordul a Nagyvaradi Napló hasábjain: „Vigyázzanak: a fekete lobogó merész, örült lengetése sürgetni fogja a sorompóba való lépésüket a vörös lobogósoknak.” S hozzát teszi, ebből az ő számukra lesz baj, „. . . Mert ezek a vörös lobogósok valamivel radikálisabban gyógyítanak, mint a Vazsonyi-léle radikalísok.”³⁰

Adynak pesszimista hangulataból a „vörös lobogósok”, a „szocialisták” jelentkezése, szervezkedésének erősödése ad teloldast. Tisztában van már ekkor azzal, hogy mennyire hamis, képmutató a hangoskodó politikai partok minden ellenzékisége, s egyben hazaisága. Ellenük új riadót, elsősorban azért, mert az ifjúságot behalóztak. Aggodalom tölti el: mivé lesz az az ifjúság, amelyiknek ilyen vezetői vannak, amelyik nem lát tisztán. Haragja megint a legreakciósabb csoportok, a néppart, a klérus ellen fordul: „. . . az egyre hatalmasodó magyar klerikalizmus behalózta a szenge, tejes-kukorica agyvelejű ifjúságot. Behalózta, elvadította, megrontotta. Kicsalta a fórumra, tegyvereket adott a gyermekek kezébe . . . És a kiskorú, szegény, vak gyerekek serege megzavarodottan kezdett hullámozni, országot restaurálni, erkölcsöt építeni, keresztet menteni, zsidót ütni . . .”³¹

Adyt sokat foglalkoztatja ezekben az időkben a probléma: hogyan lehetne felrészni, felvilágosítani az egyetemi ifjúságot.

A „kuruc-brigádok” vezetői sietnek segítségére — akarattukon kívül. A „kuruc-brigádok” egyik vezetője, az „ezer magyar ifjak” „kimagaslo” alakja, a kítűnő állásba helyezett Kecskeméthy Győző joghallgató ugyanis elsikkasztja a főváros félmillióját, mégpedig olyan agyafúrt, előre, lépésről lépésre kidolgozott terv szerint, hogy utól sem érik az országhatáron túl sem. Dél-Amerikáig eljut — s holtaig él a hatalmas összegből vásárolt farmján. A „kuruc vezér” azzal mit sem törődött, hogy milyen állapotban hagyta itt brigádját, a „keresztény magyar nemzeti gondolatot — az egyetemi ifjúság félrevezetett, benne bízó részét.

Ady a Kecskeméthy-üggyel kapcsolatban írt cikkeiben mondja el, az előző időkben őt is milyen nyomasztó érzések foglalkoztatták: nem tudta ő sem, kinek van igazja: neki és a hozzá hasonló, munkalkodó, dolgozó, szürke ifjaknak, akiknek életcéljuk az volt, hogy őszintén, becsületesen szolgálják a hazát, a haza népét, vagy azoknak, akik nagy hangon vallották magukat magyarnak, magyar ruhákban jártak, bar semmittevésből, társaik meg-tévesztéséből éltek? „Istenem — írja —, hányszor remegett meg a szívem magamnak is a kétség-től, mikor Kecskeméthyék átkaikat dörögtek a keresztény lángolású beszédekben a Szemere Miklós asztaltársaság, a keresztény nagybizottság lakomáin és egyéb lakomákon! Mikor rút szibaritavázaknak kereszteltek bennünket e tüzes lelkű ifjak! Hányszor remegett meg a szívem a kétség-től: vajjon nekem van-e igazam, ki közönséges téli kabátot hordok, vagy Kecskeméthyéknek, kik ujjatlan kuruc szűrt viselnek?”

„És mégiscsak nekem van igazam. Kecskeméthy is ujjas szűrben szőkött meg. És ha következetesen nemzeti maradt Kecskeméthy Győző, ennek a szűrnek ujjá be van kötve s benne viszi a deificiés Budapest kis félmillióját . . .” Keserűen gúnyolódik a Kecskeméthy-féle, képviselőket, politikusokat majmoló ifjak felett s úgy kérdezi: „. . . Mi lesz a nemzeti géníusz feltámasztásával? Mi lesz az erkölcsök megtisztításával, a kuruc-brigáddal, a nagy nemzeti ideálok megvalósításával . . .” „Valójában pedig fáj, nagyon fáj nekünk ez a gúnyolódás . . . folytatja —. Érezzük a nagy szegény súlyát, mely sok száz jobb sorsot érdemlő, félrevezetett fiatal ember lelkét kell, hogy most betöltse . . .”³²

Ady nem tudott napirendre térni az eset, s valójában a korabeli egyetemi ifjúság tétúra fordulása felett. (A magyar társadalom sem! — A hatóságok pedig hetekig körözik, keresik az országban Kecskeméthy Győzőt. — A csendőrök, rendőrök, sőt magánemberek is,

²⁹ Szabadság 1900. június 2. Idézve: Ady i. m. I. 272 — 273. l.

³⁰ Nagyváradai Napló 1902. február 6. Idézve: Ady i. m. II. k. 282 — 83. l.

³¹ Nagyváradai Napló 1901. november 16. Idézve: Ady i. m. II. 282 — 283. l.

³² Nagyváradai Napló 1901. nov. 16. Idézve: Ady i. m. II. 283. l.

hol itt, hol ott fogják el — a hasonmását —, de a deficites Budapest nem kapja vissza fél-millióját.) Ady igyekszik levonni az eseből az ifjúság számára a legteljesebb tanulságot: az egyetemi ifjúság ne úgy akarjon érvényesülni, mint a Kecskeméthyk, hogy odaadja magát a legközelebb kinevezhető politikai aramlainak, politikai karriert ne akarjon befutni egyetemi hallgató korában. Figyelmezteti az ifjúságot, ne essen bele azokba a túlzásokba, amelyekbe pedig sokan beleestek: „A 'langlelkű' magyar ifjúság a kaszinó sportpolitikusaiknak s a reakció mézes-mazos kigyóinak a stauiszta anyagava” szegődött.³³ Ady mindent megpróbál, hogy felrassa az ifjúságot, hogy rabírja őket arra, változassanak az életükön, a régi hangadókat ne kövessék: új vezetők és új szellem kell az egyetemi ifjúság életében.

Komoly változás azonban még sokaig nem következik. Ady folytatja ostorozó, felvilágosító munkáját.

A Kecskeméthy-ügy után valami mégis történik: a demokratikus tábor — a volt Gaudeamus-csoport — új folyóiratot indít, *Magyar Egyetemi Ifjúság* a címe. Ez a lap már nem pusztán és kizárólag a kispolgari csoport szócsove, de még mindig az egyetlen ifjúsági lap, ahol haladó megnyilatkozásoknak adtak helyet. A Magyar Egyetemi Ifjúság éppen ezért nem jut jobb sorsra, mint elődje, a Gaudeamus. A Kecskeméthy-üggyel kapcsolatban egyik szerkesztőt, aki az „ezer magyar ifjak” levélzett vezetőjéről Kecskeméthyről mert írni, az Egyetemi Kör egész elnöksége parbjára hívja.³⁴

A parbjak lezajlása után a dékan a Magyar Egyetemi Ifjúság szerkesztőjét kizárja a budapesti egyetemről, bar sietve jegyzi meg: az „ezer magyar ifjak” nincsenek ezeren, „csak néhányan” s nem is az egyetemi ifjúság színe-viraga ez a csoport, csak „tüntető szereplésre” vágyakozók kis köre.³⁵

Az egyetemi ifjúság életébe a századforduló ilyen eseményekkel köszönt. A reakció és politikailag teljesen teletlen, éretlen, szétolyó diaktömegeken túl már vannak demokratikus gondolkodású, harcos ifjak az egyetemen, akik között Ady Endre viszi a fáklyát. — Bár lett volna pesti egyetemi hallgató, vagy budapesti újságíró, hogy méginkább figyelhetne volna életüket, s írásai, figyelmeztetései közelebb lettek volna a pesti diáksághoz!

De Ady ekkor már nagyváradi újságíró, a fővárostól távol él s vívja politikai hitvallása miatt első nagy harcait a nagyváradi kanonokokkal, a klerikális és világi reakcióval s közbe-közbe küldi figyelmeztetéseit a főváros egyetemi ifjúságához is.

1902-öt írtak ekkor!

Ady Endre nem végez egyetemet, már be sem iratkozik sem a debreceni, sem a budapesti jogi karra. De tovább ügyeli az egyetemi ifjúság életét, megnyilatkozásait. És 1908-tól, az akkor létrejött baloldali, demokratikus egyesületnek, a *Galilei Körnek* küldi igaz hazafisággal, forradalmi hittel telt verseit.

„Ijú szívekben élek” — írja még később.

Ady első prózai, politikai írásai — amelyekből itt párat idéztem — a korabeli ifjúsághoz komoly figyelmeztetéseket tartalmaztak. Hányan voltak az egyetem diákjai közül, akik olvasták írásait, s tanultak belőlük, ma már lemérni nem igen lehetne!

A Galilei Körben hatása már sokkal jobban mérhető: Ady és a haladó — reakció által kigúnyolt, hazaárulónak bélyegzett — demokratikus érzelmű, majd forradalmi tettekre is kész ifjúság szövetséges társak voltak.

„Ijú szívekben élek . . .” hitte és vallotta Ady Endre s valóban írásai ma is meg kell hogy dobogtassák a vörös lobogó alatt, az igaz ügyért küzdő ifjúság szívét is.

³³ Nagyváradi Napló 1901. nov. 20. Idézte: Ady i. m. II. 288–89. l.

³⁴ Magyar Egyetemi Ifjúság 1901. november 10 és november 20.

³⁵ Magyar Egyetemi Ifjúság 1901. december 1.